

פתח דבר

גיליון ייחודי זה דן כולו בנושא הקיימות והחינוך לקיימות.

לקראת תום העשור הראשון של המאה ה-21, נהיר לכולנו כי אנו נתונים בעצמו של משבר סביבתי בעל השלכות חברתיות, כלכליות ותרבותיות חמורות ביותר. המודעות למשבר וחיפוש דרכים לפתרונו, אינם עוד נחלת בודדים. הנושא הולך ותופס מקום נרחב בכל דיון בשיח הציבורי, ודיון זה הוא שהצמיח את רעיון הקיימות.

קיימות היא היכולת לספק את צורכי אוכלוסיית העולם בהווה, מבלי לפגוע ביכולת הדורות הבאים לכלכל עצמם. פעולה מוגדרת "פעולה בת-קיימא" אם אפשר לחזור עליה שוב ושוב בלי שיהיו לה השלכות סביבתיות וחברתיות מזיקות או בלתי הפיכות. פיתוח בר-קיימא כשמו כן הוא, אינו שולל פיתוח אלא בוחן דרכים המאפשרות פיתוח תוך שמירה על המשאבים העומדים לרשותנו היום ובדורות הבאים. רעיון הקיימות הינו חדשני בכך שאינו בודק רק את יחסי הגומלין שבין האדם לסביבתו הפיזית ("מדעי הסביבה"), אלא גם את הקשר שבין רווחת האדם לבין מרכיבים חברתיים, תרבותיים, מוסריים וכלכליים של סביבת מחייתו.

חינוך לקיימות עוסק ביצירת השינוי ההתנהגותי והתודעתי הנדרש לשם התאמת אורחות חיינו למציאות הסביבתית החדשה שנוצרה, לרווחתנו ולרווחת הדורות הבאים, באמצעות פיתוח אוריינות סביבתית, רגישות חברתית, רגישות מוסרית ומחויבות אזרחית. החינוך לקיימות הינו בין-תחומי ורב-תחומי מיסודו. כלולה בו התייחסות לתחומי דעת רבים, לדרכי חשיבה ופעולה ולהרגלי חיים ברמת הפרט והקהילה. הקהילות "מקיימות" אמורות ליצור מערכות חברתיות וכלכליות השומרות על איכות התשתיות הסביבתיות והטבעיות שבהן אנו מתקיימים ונתקיים לאורך זמן.

הדיון בשאלות "מהי קיימות?" ו"מהו חינוך לקיימות?" הינו דינמי ומורכב. התובנות משתנות חדשות לבקרים ותלויות במידה רבה בהשקפת עולמו של בעל הדעה.

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין נרתמה לאתגר שמזמן החינוך לקיימות בעשייה רחבה ומגוונת והיא מפעילה את המכון לחינוך לקיימות. מטרתו לטפח אוריינות סביבתית ועשייה חברתית המבוססת על רגישות לחלש, על פיתוח יזמה, על יכולת נתינה ועל מעורבות בקהילה. העשייה חובקת את כלל קהילת המכללה (סטודנטים, מורים משתלמים, מרצים ועובדי מנהלה), וכוללת הן פעילות אקדמית פורמלית בתחומי מדע, סביבה וחברה והן פרויקטים במישור החברתי כגון: שוני ומגוון בחברה הישראלית, תכנית היזמות, התכנית לחינוך בלתי פורמלי.

גיליון זה נוגע בהיבטים היסטוריים, אידיאולוגיים וחינוכיים בנושא הקיימות לצד מאמרים המציגים חלק מהעשייה החינוכית והמחקרית בתחום הקיימות במכללה. בגיליון שני מאמרים מפרי עטם של סטודנטים מצטיינים במכללה דני פרדקין ואילנה קרוקר.

בגיליון ארבעה שערים:

שער ראשון - המושג "קיימות" - מהו?

המאמר של רות בורשטיין מגדיר את המושגים "פיתוח בר-קיימא" ו"קיימות", תוך ניסיון ליצור הבחנה בין שניהם מבחינת משמעותם ומבחינת המונחים המייצגים אותם בשפה. קביעת המונח "קיימות", מלמדת כי הדרך המועדפת ליצירת מילים חדשות, הנקוטה באקדמיה ללשון העברית, יש בה לא רק אוריינות מילולית, אלא גם אוריינות אקולוגית, שכן היא משתדלת ליצוק משמעויות חדשות למילים ישנות שאינן בשימוש, ובכך היא "סוגרת מעגל". במסגרת המאמר, נבדקה מידת ההיכרות של סטודנטים במכללה עם המונח "קיימות". התוצאות הראו כי למרות הפעילות המגוונת הקיימת בתחום זה במכללה, מידת ההיכרות של הסטודנטים עם נושא הקיימות, מועטה.

שער שני - אדם ואדמה

חלק זה בגיליון נפתח במאמר של ראובן גרבר "האדם והטבע - על השקפת ה'קיימות' במשנת א"ד גורדון ויישומה בחינוך רוחני".

במאמר של דני פרקדין מתואר החיבור שבין האדם לאדמה בארץ ישראל, כפי שהוא בא לידי ביטוי בפועלה המיוחד של משפחת פרדקין בפיתוח פרויקטים של יזמות חינוכית-סביבתית על פני רצף בן שלושה דורות עוקבים.

במאמר של אילנה קרוקר מתואר כיצד נושא איכות הסביבה ואיכות החיים שזור בהתפתחות היישוב היהודי לגוונים במאה ה-19 וראשית ה-20 בארץ ישראל ובעיקר בעיר ירושלים. המאמר מנתח את השפעת תנאי סביבת המחיה על רווחתם הפיזית של אנשי היישוב בתקופה הנדונה.

במאמר של מיכל יובל, "יגן אבינעם" במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין - תולדותיו וגלגולו מגן בוטני לימודי לגן אקולוגי המחנך לקיימות", מתוארת ההיסטוריה של הגן הנמצא בלב המכללה במהלך 70 שנות קיומו, מאז הקמתו כגן בוטני לזכר אבינעם ילין ועד להפיכתו למשאב חינוכי מרכזי במכון לחינוך לקיימות.

במאמרה של גילה אלון, "יחסי הגומלין שבין האדם לחורש הים תיכוני בישראל" נבחנים השינויים שעבר החורש הים תיכוני בארץ ישראל במהלך אלפי שנות ההתערבות האנושית שהתחוללה בשטחיו ואת המאמצים המושקעים כיום בשיקומו.

מאמרו של חגית טישלר ומיכל מוטרו מתאר את התהליך החינוכי המתקיים בקורס "אקולוגיה כללית". מטרתו לפתח בסטודנטים אוריינות סביבתית פעילה ויכולת לנקיטת עמדה ועשייה באשר לקונפליקטים שונים ביחסי אדם סביבה.

שער שלישי - האדם ועולם החי

המאמרים של חוה גיא ומיכל מוטרו מתארים את התהליך החינוכי בקורס "על בעלי חיים ואנשים במקרא". במהלכו נחשפים הסטודנטים לקריאה ביקורתית של טקסטים מקראיים שבמרכזם מפגש בין בעלי חיים ואנשים. מאמרה של חוה גיא מדגים את תהליך הלמידה באמצעות ניתוח חקיקת דין שילוח הקן נוכח הפרשנות המקראית וספרות המחקר. מאמרה של מיכל מוטרו דן בסוגיית זו מנקודת ראות אקולוגית-אקטואלית.

שער רביעי: רב-תרבותיות כקיימות חברתית

המאמר של חנסאא דיאב, יהודה בר שלום ואנה רוסו מנתח את תהליך הלמידה בתכנית "שוני ומגוון בחברה הישראלית". תכנית זו מאפשרת לסטודנטים היכרות עם הקבוצות החברתיות האחרות, בחינת גבולות הזהות שלהם ואפשרות של קבלה חיובית של עולמו של האחר בחברה רב-תרבותית.

המאמר של יאיר שיפמן דן בחשיבות הוראת מקצועות המזרח ומחשבת ישראל במערכת החינוך. ההנחה היא כי העמקת הידע בתחומי דעת אלה תפחית את הדעות הקדומות ביחס האדם אל זולתו, ותשמש בסיס לפיתוח סובלנות בשני הנושאים האקוטיים בחברה הישראלית: יחסי יהודים-ערבים ויחסי דת ומדינה.

המאמר של קטי ותד חיורי דן בתפיסת המורים הערבים בישראל את תפקודם החינוכי בבתי הספר הערביים נוכח הקונפליקט הישראלי-פלסטיני והשפעתו על חייהם.

לסיכום, פרסומו של גיליון זה מביא לידי ביטוי את המחויבות העמוקה שיש לקהילת המכללה לחינוך לקיימות. אנו רואות חשיבות רבה בהוצאתו לאור, שכן הוא משקף קשת רחבה ומגוונת של חשיבה, מחקר ועשייה הנעשית בנושא הקיימות במכללה.

אנו מקוות שקריאת המאמרים תשמש קרקע פורייה לקיום דיונים, לנקיטת יזמות חינוכית, לעבודת הוראה ומחקר בתחום מרתק ודינמי זה.

המערכת מודה לכל הכותבים ולשאר התורמים לגיליון מיוחד זה, על ההשקעה הרבה והמידע המגוון שהובאו בו לידי ביטוי.

מיכל יובל

רויטל סלע-שיוביץ